

بِسْمِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

# رفع النزاع من البين في الصلح المقصود منه الفرار عن الدين



تأليف:

الفقيه المحقق آية الله

الحاج الشيخ محمد باقر الكرمانی رحمته الله

(۱۳۱۲ - ۱۳۸۹ هـ.ق)

تحقيق و ترجمة:

حسين حليان الإصفهاني

انتشارات چتر دانش

سرشناسه	زند کرمانی، محمد باقر، ۱۲۷۳ - ۱۳۴۷.
عنوان قراردادی	رفع النزاع من البین فی الصلح المقصود منه الفرار عن الدین.
عنوان و نام پدیدآور	فارسی - عربی رفع النزاع من البین فی الصلح المقصود منه الفرار عن الدین/ تالیف محمد باقر الکرمانی رحمه الله (۱۳۱۲ - ۱۳۸۹ ه.ق.)؛ تحقیق و ترجمه حسین حلبیان الاصفهانی دام‌ظله.
مشخصات نشر	تهران: چتر دانش، ۱۳۹۸.
مشخصات ظاهری	۸۹ ص؛ ۱۴/۵×۲۱/۵ س.م..
شابک	۹۷۸-۶۰۰-۴۱۰-۴۰۰-۵
وضعیت فهرست‌نویسی: فیپا	
یادداشت	فارسی - عربی.
یادداشت	کتابنامه: ص. [۸۴] - ۸۷؛ همچنین به صورت زیرنویس.
یادداشت	نمایه.
موضوع	معامله به قصد فرار از بدهی (فقه)
موضوع	Fraudulent conveyances (Islamic law)
موضوع	فقه جعفری -- قرن ۱۴
موضوع	*Islamic law, Jaʿfari -- 20 <sup>th</sup> century
شناسه افزوده	حلبیان، حسین، ۱۳۶۰ - مترجم
رده بندی کنگره	BP۱۹۰
رده بندی دیویی	۲۹۷/۳۷۲
شماره کتابشناسی ملی	۶۱۱۷۳۱۷

عنوان کتاب	رفع النزاع من البین فی الصلح المقصود منه الفرار عن الدین
ناشر	چتر دانش
تألیف	آیه الله الشیخ محمد باقر الکرمانی <small>رحمته الله</small>
التحقیق و الترجمة	حسین حلبیان
سنة الطبع	الطبعة الاولى - ۱۳۹۹ ش
العدد	۱۰۰۰
شابک	۹۷۸-۶۰۰-۴۱۰-۴۰۰-۵
سعر	۵۰۰۰۰ تومان

فروشگاه مرکزی: تهران، میدان انقلاب، خمیری جاوید (اردیبهشت شمالی)، پلاک ۸۸

تلفن مرکز بخش: ۶۶۴۹۲۳۲۷ - تلفن فروشگاه کتاب: ۶۶۴۰۲۳۵۳

پست الکترونیک: nashr.chatr@gmail.com

کلیه حقوق برای مؤلف و ناشر محفوظ است.

## كلمة الناشر

باسمه تعالى

دراسة القانون مع جميع شعبها و اتجاهاتها، تعتبر في بلادنا واحدة من أكثر طالبِي مجالات التخصص الجامعي، من بين الدراسات العليا، وقد اجتذب عدداً كبيراً من طلاب العلوم الإنساني. الذين يدخلون ساحة الخدمة بعد فراغتهم من التعليم ويشغلون بوظائفهم في المواقف المختلفة.

المصادر التي قد جعلَ أساس العمل في كليات القانون ودراسة الطلاب تدور حولها، في الحقيقة هي مجموعة الكتب والكتيبات التي لم يتغيّر على مرّ السنين - كما ينبغي أن يكون - ولم تكونوا منسفاً مع التطورات والاحتياجات العصرية. على هذا، الحاجة الأساسية للطلاب إلى مجموعة الكتب النافعة والمثمرة في هذا المجال أمر لا ينكر. منْ نَمَّ ينبغي أن يتوجّه إلى ضرورة اهتمام تدوين الكتب النافعة والقيمة، لسدّ حاجاتهم العلمية في مجال القانون والمجالات المتأثر منه. الكتب التي تكون محتواها حديثةً من ناحية وتناسبها مع احتياجات رواد العلم من ناحية أخرى، قد كان ملحوظاً من جانب الناشر والمولّف.

مؤسسة الدراسات العليا **چتر دانش**: كمؤسسة رائدة في نشر الكتب التعليمية الغنية والحديثة، تمكنت من اتخاذ خطوات فعالة لمرافقة مع طلاب علم القانون. وتفتخر هذه المؤسسة مع الاستفادة من تجاربها العديدة والملاحظة الدقيقة للاحتياجات الأكاديمية لرواد العلم بجهدها الكثير في نشر الكتب التي تكون أهم إنجازاتها، تسهيل التدريب، وتسريع تعلّم الباحثين. في هذا المجال العلمي منشورات چتر دانش أملٌ أن تتجلى بواسطة الخدمات الرائعة قدرها أكثر فأكثر.

فرزاد دانشور

مدير منشورات چتر دانش

## الفهرس

٥٠	مقدمة التحقيق .....
٥٠	مقاله حضرت آية الله سيد مرتضى مستجاب الدعواتي.....
١٠	پيام آية الله العظمى حاج شيخ حسين مظاهري به نشست بزرگداشت آية الله حاج شيخ محمد باقر زند کرمانی.....
١٢	مقدمة الطبعة الثانية.....
١٣	ترجمة المؤلف.....
١٤	بعض آثاره و مؤلفاته.....
١٤	مشايخ إجازته.....
١٦	تأیید اجتهاده.....
٢١	<b>في الصلح بقصد الفرار عن الدين .....</b>
٢١	متن الرسالة.....
٢٢	مقدمة .....
٢٣	فصل: فيما يمكن أن يستدلّ به علي الصّحة .....
٢٨	فصل: [فيما يمكن أن يستدلّ به على الفساد] .....
٣٦	خاتمة: [في بعض الأخبار المتفرقة في أبواب الفقه] .....
٤١	مقدمة ترجمه.....
٤٩	آية الله زند کرمانی در بیان سيّد عبدالحجة بلاغي.....
٥٠	حكايتی از آية الله زند کرمانی.....
٥٠	ترجمه ی رساله.....
٥١	مقدمه .....
٥٢	فصل [أول]:.....
٥٨	فصل [دوم در حکم به بطلان].....
٦٨	انجامه [بعضی از اخبار پراکنده در ابواب فقه].....
٧٥	<b>نمايه ها .....</b>
٧٥	نمايه آيات.....
٧٦	نمايه اشخاص.....
٧٩	نمايه اماكن.....
٨٠	نمايه روايات.....
٨٢	نمايه كتب.....
٨٣	مقالات .....
٨٣	پايان نامه ها.....
٨٤	<b>المصادر و المآخذ .....</b>

بسم الله الرحمن الرحيم

## مقاله حضرت آیه الله سید مرتضی مستجاب الدعواتی دام ظلته

بسم الله الرحمن الرحيم

آب دریا را اگر نتوان کشید

هم به قدر تشنگی باید چشید

زبان قاصر است و قلم و اندیشه ناتوان از اینکه از وصف مردی سخن بگوید که ابعاد وجودیش آنچنان عقل را سرگردان می کند که اگر بخواهم هریک از مراتب علمی او را تشریح کنم قلم متوقف می شود که از کجا شروع کند که بتواند عظمت آن مرد بزرگ را به تصویر کشیده گوشه ای از مراتب علمی و عقلی و انسانی معظم له را گوشزد کند. وقتی عقیده به هیجان می آید به اینجا می رسیم که طی قرون متمادی در این مرزوبوم بزرگ مردانی زندگی کرده و سر به تیره خاک برده اند که هریک از رجال بزرگ زمانه بوده اند که همیشه مایه سرافرازی و شکوه و عظمت این شهر بوده اند که جلوه گاه های دل انگیزی از خود به یادگار گذارده اند.

که جهان را اگر اصفهانی نبود

جهان آفرین را جهانی نبود

آن همه نقش آفرینی بدیع که هریک از علما و اندیشمندان این سامان به ما ارزانی داشته اند بشر را شگفت زده کرده مشاهیر ارجمند و حکما و علما و فقهای زمان و دانشمندان سترگ و هنرمندان چیره دست که هریک جهانی را به تصویر کشیده و روشنی بخشیده اند.

از مقصد دور افتادم. اینک به یاد مردی بزرگ و انسانی شریف و دانشمندی کم‌نظیر و عارفی آگاه و سخنوری نستوه می‌رسیم که علمش و حکمتش و عرفانش و فقه و اصولش و شرح حالش را چنانچه بخواهیم به قلم آوریم روزها باید از اندیشه و فکر مدد بگیریم تا بتوانیم کمی از آن همه زیبایی‌ها گفته باشیم.

حضرت آیة‌الله مرحوم حاج شیخ محمد باقر زند کرمانی طاب ثراه از خاندان صادق خان زند برادر سر سلسله شاهان زند می‌باشد.

ایشان در تاریخ ۱۳۱۲ هـ ق در کرمان به دنیا آمد و چنانچه در بعضی تواریخ آمده برای به دنیا آمدن این فرزند روزها و شب‌ها در کرمان به پای کوبی و دست‌افشانی مردم آن دیار مشغول بوده‌اند.

پس از چندی این فرزند را به مکتب‌خانه می‌سپارند و پس از آن دوره به کالج انگلیسی می‌رود و به خواندن دروس متداوله می‌پردازد و در آن روزها بعد از اینکه زبان انگلیسی را به‌طور کلی فرا می‌گیرد و از آنجا به تعلیم دروس فقهی می‌پردازد و استعداد و قریحه آیة‌الله زند کرمانی به قدری قوی بوده که به اندک زمانی بین علما و فقها مشهور می‌شود چنانچه مورد عنایت و لطف مرحوم آیة‌الله آخوند مولی محمد حسین فشارکی قرار می‌گیرد و حضرت آیة‌الله نوه خود را به عقد زواج معظم له در می‌آورند که دارای چند نفر دختر و پسر هستند و همگی بحمد الله درس خوانده و مورد احترام همگان می‌باشند. در زمان تحصیل به نجف اشرف حرکت می‌کنند و از دروس اساتیدی مانند آیة‌الله العظمی آقا سید ابوالحسن اصفهانی طاب ثراه و دیگران استفاده می‌کنند. در قم از محضر

آية الله العظمى حاج شيخ عبد الكريم حائری یزدی که مؤسس و مجدد و رئیس حوزه بودند کسب فیض می کنند تا آنکه به درجه اجتهاد می رسد و مجتهد زمان به اجتهادش صحنه می گذارد و سپس در اصفهان مشغول خدمات روحانی می شود.

و آنچه حقیر در مکتب دانشش دیده ام فضلا و دانشمندانی بودند که زانو زده بودند با اینکه خود در دروس توانا بودند ولی از مکتب پرفیض نکات مهم فقه و اصول و حکمت و فلسفه و دیگر فنون را می آموختند. موقعی که بر منبر صعود می کرد چون دریایی متلاطم از حکمت و علوم روز بسط سخن می داد که شنوندگان را در هر موقعیتی سیراب می کرد و گاهی اشاراتی به علم روز داشت که کمتر از گویندگان دیگر شنیده می شد.

رفته رفته ستاره درخشان آیه الله زند کرمانی به جایی رسید که فقیه عصر مرحوم آیه الله العظمی حاج شیخ حسین فشارکی که از مراجع اصفهان بود مجذوب رفتار و گفتار و کردار و حسن سلوک این مرد بزرگ شد و دختر پسر خود را در عقد دائمی او قرار داد.

از همه اینها گذشته در خدمات مردمی به قدری جدی حرکت می کرد که با اراده خود درمانگاه عسکریه را در اصفهان برپا نمود که مردم از آن تاکنون استفاده می کنند و بهره کافی می برند.

ایشان به اتفاق مرحوم حجة الإسلام و المسلمین حاج سید محمد علی مبارکه ای که از دانشمندان آن روز بود در بازار اصفهان مشغول تجارت شدند که پس از چندی برای سانحه و پیش آمدی از هم گسیخت.

همچنین روزی در تهران سران نفت دنیا جمع شده بودند و کنفرانس داشتند و از آیه‌الله زند کرمانی هم که دربارهٔ نفت جزوه‌ای نوشته بود دعوت به عمل آوردند. روزی به دیدار اینجانب آمد و جریان دعوت را در میان گذاشت. حقیر معظم له را تشویق کردم که چنین جلسات مهمی کمتر در دنیا برپا می‌شود و حتماً برای روحانیت بسیار مفید است که حضرت عالی تشریف ببرید.

ایشان را روانهٔ تهران کردم و در بازگشت از تهران در عظمت جلسه و اجتماع کثیری که از کلیهٔ بلاد گرد آمده بود و حتی از ممالک خارج هم افرادی حضور داشتند سخن به میان آمد. از معظم له دعوت سخنرانی به عمل آمده بود و مشغول سخن شده بود. در اول سخن احترام به ادیان الهی و به‌ویژه اسلام سخن گفته بود و سپس وارد سیاست صنعت نفت شده بود و همه را به زبان انگلیسی فصیح بیان کرده بود و همه را مجذوب خود نموده بود و در روزنامه‌ها و مجلات جهان منتشر شد و روزنامه‌های ایران هم سخن از یک روحانی به میان آورده بودند که در رابطه با صنعت نفت نظریه داده و داد سخن دادند. و اینجانب بسیار خوشحال شدم که یک نفر فقیه و دانشمند ایرانی توانسته است اساتید فن را در سخنرانی خود مجذوب کند و گفته‌های او را اساتید فن قبول کنند. رحمته‌الله.

مرحوم آیه‌الله زند کرمانی مردی سلیم النفس و فقیهی بزرگ و عالمی عارف و گوینده‌ای توانا و انسانی شریف بود که خدایش او را بیامرزد که آمرزیده است.

چون حقیر حال مساعدی ندارم لذا دم در کشیده و سکوت می‌کنم



که سکوت زبان گویای دل است و سکوت ترجمان احساسات نهان. به فرزندان محترمش سلام می‌رسانم و از همه التماس دعا دارم. تبصره: به درخواست مردی از تبار پاکان و عزیزی از عزیزان دانشمند ارجمند و استاد در فقه و اصول حاج شیخ حسین حلبیان دامت‌الله این چند جمله قلمی گردید.

از ذرّه کمتر سید مرتضی مستجاب الدعواتی. ۱/۵/۱۳۹۸ ش.<sup>۱</sup>

---

۱- این مقاله در روزنامه جوان، به تاریخ پنجشنبه ۲۴ مرداد ۱۳۹۸، ص ۹ به چاپ رسیده است.

## پیام آیه‌الله العظمی حاج شیخ حسین مظاهری به نشست بزرگداشت آیه‌الله حاج شیخ محمد باقر زند کرمانی

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

رَبِّزَعِ اللَّهُ الَّذِينَ آمَنُوا مِنْكُمْ وَ الَّذِينَ أُوتُوا الْعِلْمَ دَرَجَاتٍ ۗ

حوزه علمی اصفهان که حوزه‌ای کهن و ریشه‌دار در تاریخ تابناک تشیع و حوزه‌های علمیّه است، همواره مهد پرورش عالمان بزرگی بوده است که هر یک در عرصه‌های مختلف علمی و عملی، منشأ اثرات فراوانی در دوره خود و پس از خود بوده‌اند و نقش برجسته تلاش‌ها و خدمات آنان در ساحت‌های گوناگون، صفحات تاریخ حوزه علمیّه اصفهان را روشن و منور ساخته است. نکته مهم آن است که این نقش روشن‌گرانه، تنها به یک سهم فکری و علمی و آموزشی منحصر نیست و نقش اجتماعی و تربیتی عالمان دینی در صحنه‌های مختلف جامعه نیز قابل توجه و بررسی جدی است. بی‌شک خدمات گسترده‌ای که حوزه‌های علمیّه و علمای اعلام در ارشاد و هدایت اجتماعی مؤمنان و ارتقای بصیرت جامعه اسلامی در برهه‌های حسّاس تاریخی داشته‌اند، بسی گسترده و با اهمیت است و تحلیل درست و واقع‌بینانه آن که همراه با انصاف و حق‌طلبی باشد، می‌تواند نکات و دستاوردهای تاریخی فراوانی را ارائه نماید که همانند چراغی روشن، فراراه آینده بوده و تجربه‌ای پرفایده برای نسل کنونی حوزه‌های علمیّه باشد.

از جمله عالمانی که با روش‌بینی و اهتمام به مسائل اجتماع و توجّه جدی به مسائل روزمره مردم و مؤمنان، خدمات فراوانی در راه روشن‌گری و هدایت اجتماعی و سیاسی و مبارزه با ظلم و استبداد و انحرافات داشته است، مرحوم آیت‌الله آقای حاج شیخ محمدباقر زند کرمانی است. ایشان حقاً عالمی اجتماعی و روشن‌بین و مبارز و تلاش‌گر بودند و در دوره حیات خود در عرصه‌های اجتماعی و سیاسی نقشی پررنگ و سازنده از خود بر جای گذاردند.

از خداوند تعالی علو درجات ایشان را مسئلت می‌کنیم و امیدواریم که این نشست روحانی که به‌منظور بزرگداشت و تجلیل از مقام و خدمات ایشان برگزار گردیده، در تبیین زوایای تلاش‌های عالمانه آن مرحوم و تحلیل صحیح خدمات ایشان توفیق مناسبی داشته باشد. از مسئولان محترم برگزاری این برنامه و شما شرکت‌کنندگان و میهمانان گرامی که با حضور خود عملاً از مقام علم و عالم تکریم کرده‌اید، صمیمانه تشکر می‌کنم و سعادت و توفیقات همگان را در شناخت وظایف دینی، اجتماعی و سیاسی و نیز عمل به آن وظایف، خواستارم.

والسّلام علیکم و رحمة الله و برکاته

حسین المظاهری

۱۶ / شوال / ۱۴۳۲

۱۳۹۰/۶/۲۴

## مقدمة الطبعة الثانية

هذه رسالة ألّفت بأمر المؤسس المجدّد فقيه أهل البيت آية الله العظمى الحاج الشيخ عبد الكريم الحائري اليزدي (رحمه الله تعالى) بيد العالم العامل و الناطق الكامل آية الله الحاج الشيخ محمّد باقر الزند الكرمانى .

صنّف آية الله الزند الكرمانى (رحمه الله تعالى) هذه الرسالة فى سنة ١٣٥٠ الهجرية القمرية وطبعت فى حياته سنة ١٣٦٥ الهجرية القمرية .

وإنّى بعون الله تعالى وعناية آل بيت النبى الأكرم (صلى الله عليه وآله الطاهرين)، كتبتُ قبل سنوات رسالة فى المعاملة بقصد الفرار عن الدين بأمر أستاذى الدكتور ميرحسين عابديان وبعد أن قرأت كتاب «فطرت بيدار زمان» فى ترجمة آية الله الشيخ محمّد باقر الزند الكرمانى وقفت على أنّ له ﷺ رسالة فى الصلح المقصود منه الفرار عن الدين وهى هذا الأثر البديع الذى بين يديك. فعثرت بمساعدة بعض الفضلاء على تصوير نسخة مطبوعة منها فى مكتبة تخت فولاد، ونسخة فى مكتبة جامعة إصفهان، فقمتم بنشرها محققاً فى سنة ١٤٣٣ الهجرية القمرية بتقويم نصّه وتخرجه مصادر ما جاء فيها من الآيات والروايات وأقوال العلماء وبعد أن نشرتها فى قم المقدسة و الناشر أمير العلم خطر ببالي ترجمتها إلى الفارسية لتعميم الفائدة كي يستفيد منها الخبراء القانونيون والمحامون والأساتذة وطلاب الجامعات فى فرع القانون الذين لا يعرفون اللّغة العربية جيّداً. ففي هذه الطبعة الثانية أضفنا إلى الرسالة ترجمتها باللّغة الفارسية. والحمد لله أولاً وآخراً وظاهراً وباطناً.

## ترجمة المؤلف

آية الله الحاج الشيخ محمد باقر الزند الكرمانى من أحفاد «صادق خان الزند» - وهو أخو كريم خان الزند مؤسس السلسلة الزندية - ولد في سنة ١٣١٢ الهجرية القمريّة في مدينة كرمان، وبدأ بدراسة المقدمات وتحصيل العلوم الجديدة في كرمان وكان من أساتذته أحمد بهمينار وأخوه الشيخ محمد جواد. وبعد إكمال المقدمات والسطح هاجر إلى إصفهان وتلمذ واستفاد عند آية الله ميرمحمد صادق المدرّس الخاتون آبادي وآية الله الأخوند ملاً محمد حسين الفشاركي وآية الله ميرسيد علي النجف آبادي وآية الله الميرزا أبو الهدى الكلباسي<sup>١</sup> وآية الله ميرمحمد باقر آل صدر، ثمّ غادر إلى العتبات العاليات واكتسب الفيض من آية الله السيد أبو الحسن الإصفهاني. ثمّ ذهب إلى قم واستفاد من آية الله الشيخ عبدالكريم الحائري اليزدي واستجاز منه في أمر الاجتهاد فأجازه بعد ما أمره بكتابة رسالة في الصلح المقصود منه الفرار عن الدين - وهي التي بين يديك - وبعد تحصيل المراتب العالية في العلم رجع إلى إصفهان وأقام بها إلى آخر عمره الشريف وكان في هذا البلد منشأً للخيرات الدينيّة و الدنيويّة من إقامة الصلاة في المسجد الجامع العتيق وغيره من المساجد والتدريس في مدرسة «ذوالفقار» وتجديد بعض من بنائها والمحاضرة في مجالس أهل البيت عليهم السلام وتأسيس المستشفى المشتهر بـ «العسكرية» باسم الإمام الحسن

١- الفقيه الخبير والرجالي الكبير ومن آثاره «سما المقال»، و «زلات الأقدام»، و «رسالة في صاحب كتاب قرب الإسناد». راجع: تراثنا، العدد ١٠٥ و ١٠٦، ص ٤١٥ و له رسالة فقيهة في حرمة الربا طبعتها مع تحقيق في مجلة تراثنا العدد ١٤٣.

العسكري عليه السلام و... .

وذكر في آخر إجازته للعلامة السيد الجليل الحاج محمد علي الروضاتي رحمه الله تعالى:

كتبه بيمنه الدائرة في ضحى يوم الجمعة عاشر شهر رجب الأصب من شهور سنة ١٣٦٧ القمريّة الهجرية على هاجرها آلاف سلام وتحيّة وأنا ابن الرضا القاصر الفاني محمد باقر الكرمانى من آل زند المولود في كرمان سنة ١٣١٢ والوارد بإصفهان لتكميل التحصيل سنة ١٣٤٣ القمريّة وانتقلت بقم سنة ١٣٤٤ وقدمت وتشرفت بمشهد الرضا عليه السلام سنة ١٣٥٣ ورجعت إلي إصفهان في سنة ١٣٥٣ أيضاً وأنا الآن مقيم بها منتظراً لأمر ربّي ولظهور مولاي الحجّة الثاني عشر.

اللهم اجعلني من المنتظرين لظهوره بحقه وآبائه (عليهم الصلوة والسلام) واجعلني من أعوانه وخدامه. محمد باقر الزند الكرمانى توفى في سنة جمادى الأخرى من ١٣٨٩ الهجرية القمريّة ١٣٤٨/٦/١٩ الشمسية في «ألمان» حين سافر لأجل العلاج وانتقل جسمه الشريف إلى إصفهان ودفن في «تخت فولاد».

### بعض آثاره ومؤلفاته

١. «أمانة الولاية»؛ في ثواب الصلوات على محمد وآله واللعن على أعدائهم؛
٢. «رفع النزاع من البين»؛ في حكم الصلح المقصود منه الفرار عن الدين؛
٣. «التاريخ المختصر للنفط»؛
٤. «رسالة فقيهة استدلالية في أحكام المياه»؛
٥. «سوانح أيام عمري»؛

٦. «رسالة في الوقت و القبلة»؛  
 ٧. «الفيوضات اللامعة في حال الكتب الأربعة».

### مشايخ إجازته

١. العلامة الشهير المولى محمّد حسين الفشاركي الإصفهاني؛
٢. إمام الفقهة والاجتهاد الشيخ عبدالكريم الحائري القمي؛
٣. السيد السند الذي انتهت إليه رئاسة الإمامية في عصره، السيد الأجل، آية الله السيد أبوالحسن الموسوي الإصفهاني الغروي؛
٤. السيد العالم الزاهد العابد، السيد محمدباقر القزويني؛
٥. الشيخ العامل الكامل الحبر محمد حسين آل كاشف الغطاء؛
٦. آية الله العظمى السيد الجليل سمى الخليل ميرزا آقا إصطهباناتي؛
٧. السيد العالم المتعبّد الفقيه جمال الدين الكلبايگاني؛
٨. السند الممجّد والعالم المسدّد الشيخ محمد محسن الطهراني المشتهر بالآقا بزرك الطهراني صاحب الذريعة...<sup>١</sup>.

وأجاز آية الله الشيخ محمّد باقر الزند الكرمانى لـ:

١. العلامة السيّد محمّد علي الروضاتي؛
٢. الحاج السيّد عبد الحجّة البلاغي النائيني.<sup>٢</sup>

١- المصدر السابق، ص ٢٥، ٢٦، ٥٠، ٥١.

٢- المصدر السابق، ص ٥٢.

٣- راجع: سيد مصلح الدين المهدي، تاريخ علمى و اجتماعى اصفهان در دو قرن اخير، ج ٢، ص ٣٢٥.